

DERLEME

REVIEW

Literatür İncelemeleri ve Klinik Araştırmalarda Önemi

Literature Reviews and Its Importance in Clinical Studies

Sevda Türen¹, Nuray Enç²

¹İstanbul Mehmet Akif Ersoy Göğüs Kalp Ve Damar Cerrahisi Eğitim Araştırma Hastanesi, İstanbul, Türkiye

²İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Fakültesi, İç Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

Sağlık alanında her gün binlerce çalışma yayınlanmakta ve çok hızlı bir bilgi birikimi ortaya çıkmaktadır. Araştırmacı ya da sağlık hizmeti sunucularının bu hıza ayak uydurabilmesi ve yenilikleri takip edebilmesi daha da zor hale gelmektedir. Bütün bu bilgilerin analiz ve senteziyle oluşturulan literatür incelemeleri (review), okuyucunun veya araştırmacının kısa zamanda ve donanımlı bilgi kaynağına ulaşmasını sağlar. Literatür incelemesi; ilgili literatürün gözden geçirilmesiyle her hangi bir çalışmanın parçası olabileceği gibi, başlı başına bir makale şeklinde de olabilir. Mevcut literatürün sistematik olarak incelenerek bağımsız çalışmalar halinde sunulması, geleneksel literatür incelemesi, meta-analiz ya da en iyi kanıt sentezi olmak üzere 3 farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Sistematik literatür incelemeleri; uygulanan katı, detaylı, tekrar edilebilir ve şeffaf metodolojileri sayesinde literatür seçiminde yanlılığı ortadan kaldırdığı veya en aza indirdiği için güvenilir bilgi kaynağı oluşturur. Bu çalışmada; literatür incelemelerinin temel özellikleri ve klinik araştırmalarda önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Literatür incelemesi, klinik araştırma.

Thousands of studies has been published in the field of medicine every day and knowledge accumulates very rapidly. It is getting more difficult for the researchers and health care providers to adapt with the ever changing knowledge and speed of the innovations. Reviews generated by analysis and synthesis of all the information available in the literature provides easily accessible and qualitative source of information. Review of the relevant literature can be a part of any study or can be in the form of an article in itself. Systematic review of the literature can be presented in 3 different ways; traditional literature review, meta-analysis or the best evidence synthesis. Systematic literature reviews; by adopting strict, detailed, replicable and transparent methodologies eliminates or minimizes the bias due to the selection of literature and create a reliable source of information. Basic features of the review and its importance in the clinical studies are emphasized in this study.

Key words: Review, clinical studies.

Geliş tarihi: 11.11.2013 *Kabul tarihi:* 04.12.2013

Yazışma adresi: İstanbul Mehmet Akif Ersoy Göğüs Kalp Ve Damar Cerrahisi Eğitim Araştırma Hastanesi, İstanbul, Türkiye

Tel: 02126922000(1695) E-posta: sevdamercanhm@hotmail.com

REVIEW: “re”-“view” kelime anlamı olarak tekrar bakmak, gözden geçirmek, incelemek anlamına gelmektedir. Terminolojik olarak ise; belli bir konuda literatüre girmiş daha önceki çalışmaların, yazıların incelenmesidir. Bu sayede belli bir konuda öne çıkmış yazar veya araştırmacıların çalışmalarının bir arada değerlendirilmesi mümkün olur. ^[1] Literatür incelemeleri, makalelerde daha önce yapılmış benzer çalışmaların kısaca özetlenmesi veya belli bir konunun detaylı ve sistematik olarak taranarak, analiz ve sentezinin yapılması şeklinde iki farklı türde karşımıza çıkabilir.

Bilim insanları yaptıkları çalışmaları ve sonuçlarını meslektaşları ve okuyucuları ile paylaşmak isterler. Bu da bilimsel toplantı veya dergiler aracılığıyla yapılır. Bilimsel dergilerde yayınlaması için bu çalışmaların belli özelliklerinin olması gereklidir. Aynı konuda daha önce yapılmış çalışmaların incelenmesi, yani literatürün gözden geçirilmesi çalışmanın yazılmasında ilk adımı oluşturur. Araştırmacı kendi çalışmasını ortaya koymadan önce, giriş kısmında literatür incelemesini sunarak o zamana kadar o konuda yayınlanan kitap, makale veya ilgili kaynakları incelemeyi ihmal etmediğini, daha önceki yazarların emeğini takdir ettiğini ve konunun detaylarına hakim olduğunu okuyucuya hissettirir. Bu sayede okuyucu ile bir güven bağı kurulur. ^[2]

Sağlık alanında binlerce dergide her gün binlerce makale yayınlanmakta ve bu sayı her geçen gün daha da artmaktadır. Bu nedenle tek bir konuda bile bilimsel yayınların hepsini takip etmek çok zor olduğundan, araştırmacı profesyonelce hazırlanmış ve birçok bilgiyi bir

arada bulunduran güncel derlemelerle hem zamandan kazanır hem de donanımlı bilgi kaynağına ulaşmış olur. Bu bağlamda sistematik literatür incelemeleri, bilimsel çalışmalarda büyük önem kazanmakta, talep her geçen gün artmaktadır. ^[3]

Mevcut olan bilgi kaynaklarının sistematik olarak gözden geçirilmesine “sekonder (ikincil) araştırmalar” denir. Bunun en iyi bilinen 3 örneği; geleneksel literatür incelemesi, meta-analiz ve en iyi kanıt sentezidir (best evidence synthesis). Primer (birincil) araştırmalar ise, sistematik ve doğrudan ölçümlerin yapıldığı gözlem, deney, mülakat ve anket verilerinin analizinden elde edilen çalışmalardır. ^[4,5]

Tek bir primer çalışma genellikle belli bir konuda, belli bir sorunun cevabını kesin ve tam olarak verememekte veya sonuçları (farklı grup veya durumlar için) genellenememektedir. Bu durumda, çoğunlukla yukarıda bahsedilen 3 farklı literatür incelemesine başvurulur. Bunların birbirlerine göre karşılaştırmaları şöyledir:

* Geleneksel literatür incelemeleri, deneyimli yazarlar tarafından yapıldığında belirgin bir metodolojik esneklik ve kolaylığa sahiptir. Ancak bu yaklaşımın birinci dereceden zayıf yönleri; yazarın subjektif olma ihtimali, açık olarak belirtilmemiş dahil edilme kriterleri, incelemeye dahil edilen çalışmalarda farklı metodolojilerin uygulanmış olması, incelenen çalışmaların birbiriyle tezat oluşturabilen sonuçları nedeniyle kati olmayan sonuçlara ulaşılmasıdır. Literatür incelemesi yapılırken, bağımlı değişkenlere etki eden bağımsız değişkenlerin doğru ve tam olarak tanımlanması ve analiz edilmesi en kritik aşamalardan biridir.

Geleneksel literatür incelemeleri genellikle bu konuda başarısız olmaktadır.^[5]

- Meta-analitik yaklaşım, literatür-deki çalışmalardan; etki büyüklüğü (effect size), bağımlı/bağımsız değişkenlerin etkisi ve etkisi olabilecek bazı diğer değişkenlerin analizinin özetlenerek sonuçlarının bir araya getirilmesidir. Meta-analizlerde katı metodolojik kurallar vardır. Meta-analizlerin geleneksel literatür incelemesine göre avantajları: 1. Etkinin tanımlanması. 2. Etkili olan değişkenlerin analizi. 3. Açık bir şekilde çalışmaların dahil edilme kriterleri ve bunun nedenlerinin belirtilmesi. 4. Kriterlere uygun olan çok fazla sayıda çalışmanın analize dahil edilebilmesinde metodolojik esnekliğin olması. Sonuçların aşırı genellenmesine yönelik bir eğilimin olması, iyi dizayn edilmemiş bazı çalışmaların analize dahil edilebilme potansiyelinin olması, yayınlanmış bazı çalışmalara aşırı güven ve etki büyüklüğünün hesaplanmadığı çalışmaların ihmal edilmesi meta-analiz çalışmalarının zayıf yönleridir.^[5,6]
- En iyi kanıt sentezi, her iki yöntemin (meta-analiz ve geleneksel literatür incelemesi) güçlü olduğu yönlerin kullanılarak ve eksik ve zayıf kaldıkları noktalardan kaçınarak sentez yapılması olarak tanımlanabilir. Bu yöntem; incelenecek çalışmaların seçiminde sistematik bir metodun uygulanması ve etki büyüklüğünün (sadece istatistiksel anlamına bakmadan) ölçütsel büyüklüğünü de göz önünde bulunduran bir mantığın uygulanmasını içerir. Bazı yazarlara göre bu yaklaşım, meta-analitik ve geleneksel literatür inceleme yöntemlerini birleştirerek

en iyi kanıtı veya kanıta dayalı araştırma stratejisini oluşturur.^[7]

SİSTEMATİK LİTERATÜR İNCELEMELERİNDE OLMASI GEREKEN ÖZELLİKLER

Sistematik literatür incelemesi, veri tabanlarında çalışmaların seçimi için uygulanan denetim yolunun (audit trail) ve tarama terimlerinin çok açık bir şekilde belirtildiği ve bütün prosedürlerin kayıt altında tutulduğu literatür incelemeleridir. Sistematik literatür incelemeleri ilk defa sağlık alanında ve Cochrane İşbirliği (Collaboration) aracılığıyla gelişmeye başlamıştır.^[8] Temelleri kanıta dayalı tıbbi uygulamalarla başlamış ve işletme, eğitim gibi diğer alanlarda da yaygın şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Sistematik literatür incelemeleri; şeffaf metodolojisi, detaylı ve oldukça katı bir araştırma yaklaşımı uygulanması nedeniyle literatür seçiminde yanlılığı (selection bias) ortadan kaldırdığı veya en aza indirgediği için güvenilir bilgi (kaynağı) temelleri oluşturur. Sistematik literatür incelemeleri tekrar edilebilir, bilimsel ve şeffaf bir yaklaşımın benimsenmesini ve hakemlerin karar verirken izlediği denetim yolu (audit trail), prosedürler ve sonuçlarla ilgili bilgilerin açık bir şekilde okuyucuya verilmesini içerir.^[9] Genellikle literatür tarama işlemi sonrasında çok fazla sayıda çalışma saptanmakta ve bu çalışmalar hakemler kurulu (reviewing panel) tarafından daha önceden kabul edilmiş olan dahil edilme kriterlerine göre gözden geçirilmektedir.

Bu yaklaşımda bulunan temel özelliklerden bazıları şunlardır:

- Taramaya dahil edilen veya dışlanan literatür türü (örneğin; belli dergilerde yayımlanmış makaleler alınarak posterler, tezler ve kitapların dışlanması)
- Sınıflandırma yöntemi (örneğin; yayınlanma yılları, konu)
- Veri tabanları, tarama ve sözlük terimleri
- Kullanılan başka tarama yöntemlerinin belirtilmesi (manuel tarama)
- Sınırlayıcı kriterler (örneğin; tarihler, belli coğrafik bölgeler, yayın türü)
- Atıfların izlenmesinde kullanılan yöntemler (kaynakların nasıl düzenlendiği)
- Çalışmaların nasıl analiz edildiğinin belirtilmesi
- Son gözden geçirmede çalışmaların dahil edilme veya dışlanmasında kullanılan kriterler nelerdir?^[9]

Sistemik literatür incelemeleri farklılıklar göstermekle birlikte genellikle şu 3 ana bölümden oluşur:^[10]

A. Literatürün seçimi

- Amaç ve kapsam açık ve net olarak belirtilmelidir.
- Konuyla en ilgili ve en yeni çalışmalar alınmalıdır.
- İlgili alandaki gelişme ve kısıtlılıkları göstermeye yetecek kadar materyal toplanmalıdır.
- Kullanılan literatür kaynakları doğru ve eksiksiz belirtilmelidir.
- Çoğunlukla primer kaynaklar kullanılmalı ancak uygun olduğunda sekonder kaynaklar da kullanılabilir.

B. Bulunan çalışmaların değerlendirilmesi

- Çalışmalar yazarlara göre değil, konu veya düşüncelere göre açık ve doğru olarak taranmalıdır.
- Literatür incelemesi daha geniş kavramlardan hareket ederek daha spesifik noktalara odaklanmalıdır.
- Çalışmaların dizayn ve metodolojileri de dahil olmak üzere yeterli değerlendirmeleri yapılmalıdır
- Çalışmalar karşılaştırılmalı ve karşıt sonuçlar net bir şekilde ortaya konmalıdır.
- Araştırmacının sorusuyla doğrudan ilişkili olmalıdır.

C. Özet ve yorumlama

- Mevcut olan bütün çalışmaları kapsayacak bir yorumlama olmalıdır.
- Önerilen çıkarım planlanabilecek yeni çalışmalara soru veya hipotez için teorik ya da deneysel bir geçerlilik sağlamalıdır.
- Önerilen çıkarım yeni çalışmalar için mantık oluşturmalıdır.

KLİNİK ARAŞTIRMALARDA LİTERATÜR İNCELEMESİNİN ÖNEMİ

Literatür incelemeleri, pek çok araştırmacıya yapmayı planladığı çalışma için bilimsel bir alt yapı sunar. İlgili literatür ve çalışmalar, araştırmacıya kendi çalışmasını planlama ve yürütmesi aşamalarında yol gösterir. Bu da aşağıda belirtilen yollar ile gerçekleşir:

1.Araştırmacıya daha iyi bir araştırma sorusu ya da araştırma konusu bulmakta yardımcı olur, yol gösterir. İlgili literatürün incelenmesi, daha önce konuyla ilgili eksik kalan ya da araştırılmamış olan hususların tespit edilmesine olanak sağlayarak; araştırmacıyı tamamen yeni bir çalışma yapmak yerine, daha önce yapılmış benzer bir çalışmanın tekrarına yönlendirebilir. Bu sayede başka bir yerde farklı metodoloji ile yapılmış çalışma örnek alınarak, eksikliklerinin giderilmesiyle araştırılan soruya daha doğru cevap veren yeni bir çalışma planlanabilir. Ayrıca; araştırma ile ilgili öncesinde bir çalışma yapıp yapılmadığının saptanmasını ve yapılmış olması durumunda sonuçlarının öğrenilmesini de mümkün kılar.

2.Araştırmacıya kendi araştırma konusunu daha iyi anlama olanağı sağlar. İlgili literatürün incelenmesi araştırmacının kendi çalışması ile ilgili kafasında netleştiremediği hususların giderilmesine ve planlanan çalışmanın mantığının oluşturulmasına yardımcı olur.

3.Daha önce yapılmış çalışmaların birebir tekrarının (duplication) yapılmasını önler. Aynı bölgede ve aynı deneklerle benzer sonuçlar alınan çalışmalar varsa, araştırmacı bundan haberdar olur. Bu aynı zamanda araştırmacıyı,

farkında olmadan bilimsel hırsızlık (plagiarism) yapmış olabileceğinin düşünülmesinden de korur.

4.Araştırmacının konuyla ilgili daha fazla bilgi kaynaklarına ulaşmasında yol gösterir. Diğer araştırmaların sonunda belirtilen kaynaklarda geçen önemli çalışmalar bu sayede fark edilebilir ve daha fazla bilgiye ulaşılabilir.

5.Araştırmacının çalışmasını planlarken pek çok açıdan yol gösterir. İlgili duyulan ve araştırılması planlanan konu hakkında; spesifik bir problemin ve cevabının ortaya konması, tartışmalı noktaların ortaya çıkarılması, daha önceki çalışmalarla ilişkinin kurulması ve daha önceki çalışmalarda temel kavramların nasıl tanımlanıp ölçüldüğünün öğrenilmesini sağlar.

6.Yazar ve okuyucu arasında iletişimi güçlendirir. Makalelerde iyi bir literatür incelemesinin yapılmış olması okuyucular ve yazar arasında güven duygusunu pekiştirir ve iletişimin güçlenmesini sağlar.^[1,11,12]

KAYNAKLAR

1. American University Library Tutorials. What is a literature review?
Erişim adresi:
http://www.library.american.edu/Help/tutorials/lit_review/its.html Erişim tarihi: 06.11.2013.
2. Curtis A. The Review of Literature for Research. University of North Carolina, 2011.
<http://www.uncp.edu/home/acurtis/Courses/ResourcesForCourses/LitReview.html> Erişim tarihi: 08.11.2013.
3. Bilir N. Makale nasıl yazılmalı ve nasıl okunmalı? Toraks Derneği 3. Kış okulu, 2004.
Erişim adresi:
http://168.144.121.167/TORAKSFD23NJKL4NJ4H3BG3JH/kisokulu3-ppt-pdf/Nazmi_bilir.pdf Erişim tarihi: 06.11.2013
4. Evaluation of Research Design: Literature reviews and synthesis. Erişim adresi:
http://www.charlesdennishale.com/books/eets_ap2/6%20Evluaiton%20Rearch%20Design%20Literature%20Synthesis%202.0.pdf Erişim tarihi: 06.11.2013.
5. Suri H. A. Critique of contemporary methods of research synthesis. Prost-Script 2000; 1:49-55.
6. Glass G.V. Primary, secondary and meta-analysis of research. Educational researcher. 1976; 5(10):3-8.
7. Slavin R,E. Best evidence synthesis: an alternative to meta-analytic and traditional reviews. Educational researcher. 1986; 15(9):5-11.
8. Hemsley B.J., Oplatka I. Universities in a competitive global marketplace: A systematic review of the literature on higher education marketing. Internat J of Public Sector Management. 2006; 19(4):316-338.
9. Moustaghfir, K. The dynamics of knowledge assets and their link with firm performance, Measuring Business Excellence. 2008; 12(2):10-24.
10. Hohenstein T. Writing a Literature Review. Worcester Polytechnic Institute.
Erişim adresi:
<http://libguides.wpi.edu/content.php?pid=289615&sid=2441742> Erişim tarihi: 08.11.13.
11. The University of Wisconsin-Madison Writing Center. Writer's Handbook: Reviews of Literature, 2012.
Erişim adresi:
<http://writing.wisc.edu/Handbook/ReviewofLiterature.html>
Erişim tarihi: 06.11.2013.
12. Theresa M. The Literature Review, Mindanao State University-Tambler Gensan. 2012:33-39.
Erişim adresi:
<http://www.slideshare.net/Pilmathe2001/chapter-6-the-review-of-related-literature-and-studies> Erişim tarihi: 08.11.2013.